

S A Y I 8 • 2 0 0 2

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

 İSAM
TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KİTÂBİYAT

Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı

Şinasi Gündüz

Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001, 272 sayfa.

Pavlus, tarihî İsa ve Hıristiyanlığın menşei arasındaki bağlantıyı irdeleyen bu eser, Aytunç Altındal'ın *Üç İsa'sını* (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları, 1993) saymazsak, İsa araştırmaları alanında şimdiye kadar Türkçe yazılmış en kapsamlı çalışma olmanın yanı sıra, özellikle Müslüman dinler tarihçileri arasında rağbet gören bir tez olarak, Pavlus'un bugün anladığımız manada Hıristiyan dininin ve bu dinin en önemli doktrini olan İsa Mesih anlayışının oluşumundaki baskın rolü üzerine kaleme alınmış ilk ve tek Türkçe çalışmayı oluşturmaktadır.

Beş ana bölümden meydana gelen ve sırasıyla Pavlus araştırmaları, Pavlus'un Hayatı, Yetiştigi Çevre ve Kültürel Ortam, Tarihsel İsa ve Pavlus'un İsa anlayışı konularını ele alan eser, gerek konuyla ilgili ilk elden kaynaklara gerekse günümüzde Pavlus üzerine yapılmış zengin İngilizce literatüre nüfuzu açısından da dikkat çekici özelliğe sahiptir. Şüphesiz bu eser, Batı'da hakkında çok şey söylenmiş ve yazılmış olan Pavlus-İsa Mesih ilişkisine son noktayı koyma gibi bir iddia taşımamakta, bilakis, yazarın da belirttiği gibi, Pavlus araştırmaları konusunda Türkiye'de yapılacak diğer çalışmalara örnek oluşturma gibi önemli bir misyonu yüklenmekte ve bunda da oldukça başarılı görünmektedir. Buradan hareketle, Pavlus'u yorumlamanın farklı biçimleri ve muhtemel çağrışımları üzerine birkaç şey söylemenin yerinde olacağı kanaatindeyim.

Gündüz'ün de işaret ettiği gibi, Pavlus'un hayatı, kişiliği ve öğretisi etrafındaki, deyim yerindeyse, sis bulutu, bu şahsiyet üzerine konuşmayı zorlaştıran ve farklı, çoğu zaman da birbirine zıt, görüşlere zemin hazırlayan bir husus olarak karşımızda durmaktadır. Bu manada, söz konusu eser içerisinde de geniş biçimde tartışıldığı üzere, Pavlus'u ve ortaya koyduğu

İsa yorumunu büyük ölçüde Helenistik ve Gnostik kültürün bir ürünü olarak görenlerin yanında, Pavlus'u radikal bir Yahudi olarak kabul eden ve oluşturduğu teolojii de dönemin zengin Yahudi mirasının uzantısı olarak yorumlayanlar da yer almaktadır. Aynı zamanda Pavlus üzerine yapılmış en son çalışmalardan biri olan, ve Gündüz'ün eserinde yer vermediğini fark ettiğimiz, Daniel Boyarin'in *Paul: A Radical Jew* (Berkeley, CA: University of California Press, 1997) adlı kitabı, bu ikinci görüşün ilginç örneklerinden biridir.

Belki de Pavlus-Hıristiyanlık ilişkisini yorumlama çabası, temelde Yahudilik ve Hıristiyanlık arasındaki çok yönlü bağlantının mahiyetini ortaya koyma ihtiyacına da cevap teşkil edecek bir uğraşa denk gelmektedir. Gündüz tarafından da haklı olarak vurgulandığı gibi, mesih-Tanrı inancı üzerine şekillenmiş olan Hıristiyan geleneği, tarihsel İsa'dan çok Pavlus'un ve o dönemin Helenistik Hıristiyan cemaatinin öğretilerine dayanmaktadır. Bu manada tarihsel İsa ile Pavlus'un öğretileri arasında bariz bir asimetri söz konusudur. Fakat acaba konu Pavlus ve Yahudi geleneği arasındaki münasebet olduğunda karşımıza yine benzer bir asimetri mi çıkmaktadır? Yoksa aslında Pavlus'un yaptığı şey pek çok noktada, ne tarihsel İsa'nın ne de ondan önce Musa peygamberin Yahudilik öğretisi ile bağdaşmadığı halde, halihazırdaki Yahudi geleneğini biçimlendiren bir takım inanışları alıp onları Helenistik-Gnostik yorumlarla harmanlamak suretiyle bir adım daha ileri (ya da uzağa) götürmekten mi ibarettir? Bu noktada İşıya kitabının ve büyük ölçüde bu kitaba ve başka –kanonik veya apokrif– Yahudi kutsal metinlerine dayanan bir takım sembol ve kavramların Pavlus'un teolojisindeki yeri ortadadır. Dolayısıyla şu sorunun cevaplanması, Yahudilik'ten Hıristiyanlığa geçiş sürecini ve Pavlus'un bu süreç içerisindeki yerini anlamada büyük önem taşımaktadır: Yahudi seçilmişlik inancı ve sözlü gelenekte formüle edildiği üzere yeryüzünün yaratılmasından önce var olduğu kabul edilen ve fiziki İsrail milletine denk gelen semavi "İsrail" kavramı (Yeremya 2:3), başkalarının günahı için acı çeken ve yine İsrail milletine izâfe edilen "Tanrı'nın hizmetçisi" figürü (İşıya 53) ve Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı-İsrail ilişkisine atıfla sıkça kullanılan "Baba-Çocuk/Oğul" (Tesniye 32:4-6; 2 Samuel 7:14-16; Mezmurlar 2:7; Hoşea 1:10, vs) nitelendirmesi ile Pavlus'un insanların günahları için çarmıha gerilen kurtarıcı mesih-Tanrı formülasyonu arasında, sanıldığı gibi, ciddi bir mahiyet farkı mı yoksa önemli olmakla birlikte sadece bir derece farkı mı var? Umulur ki bu soru, Pavlus araştırmaları alanında yapılacak bir sonraki çalışmaya çıkış noktası oluştursun.

Salime Leylâ Gürkan